

Innspill til Profesjonsmeldingen fra Norsk psykologforening

Fra Ole Tunold, generalsekretær Norsk psykologforening

Oslo, 14. juni 2023

Invitasjonen til å gi innspill til meldingen favner bredt. Det kan være krevende å formidle klare innspill til uklare problemstillinger. Begrepet 'profesjon' er ikke tydelig definert og det kan medvirke til at forbedringer og løsninger som kanskje er effektive overfor enkelte yrkesgrupper passer dårligere for andre. Graden av autonomi en yrkesgruppe er tildelt fra samfunnet, for eksempel ved offentlig autorisasjon, legger rammene for hvilken kompetanse denne gruppen må besitte. Det legger svært forskjellige føringer for hvordan profesjonen skal tilegne seg denne kompetansen.

Antallet søkere til for eksempel lærerutdanningene er foruroligende lavt. For de klassiske profesjonsutdanningene er det både 10 og 20 søkere for hver studieplass. Det er åpenbart at virkemidler for å bedre kvalitet, kapasitet og mangfold ikke kan være de samme både for populære og mindre populære utdanninger.

Profesjonsutdanningen i psykologi

I dette innspillet konsentrerer Psykologforeningen seg spesifikt om profesjonsutdanningen i psykologi. Det er særlig fire forhold foreningen betrakter som utfordrende i dagens situasjon. Det gjelder konkurrerende utdanninger, fremskrivning av etterspørsel etter psykologer og sviktende vektlegging av integrert teori og praksis som bærende pedagogisk prinsipp for profesjonsutdanningen og svært skjev kjønnsfordeling blant studenter og nyutdannede. Hver for seg og samlet er dette forhold som undergraver profesjonsutdanningen i psykologi.

Psykologprofesjonen i Norge er unik i europeisk sammenheng. Nyutdannede psykologer i Norge gis selvstendig pasientansvar fra første dag. I de fleste andre europeiske land har psykologene en støttefunksjon, både som nyutdannede og ofte i hele karriereløpet. Profesjonsutdanningen i Norge er tilpasset den norske psykologrollen som er gitt et mandat i lovverk for blant annet selvstendig behandlingsansvar, henvisningsrett og for å forvalte inngripende makt. Utdanninger fra andre land kan derfor ikke uten videre erstatte den norske. Ikke desto mindre gis én av tre psykologautorisasjoner til utenlandsutdannede.

Konkurrerende utdanninger

26 % av totalt 9050 psykologer utdannet i et annet EU/EØS land de siste ti årene har etablert seg i Norge (<https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/regprof/statistics/establishment>). Denne uforholdsmessig høye «tilflyttingen» skyldes en underdimensjonert utdanningskapasitet ved de norske universitetene. I motsetning til Europa for øvrig er de «tilflyttede» psykologene i all hovedsak norske studenter som har tatt en klinisk mastergrad i utlandet, som oftest i forlengelsen av en norsk ikke-klinisk bachelorgrad. Dette er

utdannelse som avviker vesentlig fra den norske universitetsutdannelsen. I tråd med *Direktiv 2005/36/EF om godkjenning av yrkeskvalifikasjoner* pålegges disse en tilpasningsperiode på lisens av inntil tre års varighet. *I strid med direktivet* gis hverken lisenspsykologene selv eller deres arbeidsgiver en detaljert oversikt over hva tilpasningsperioden skal kompensere av mangler i kompetanse, eller hvordan dette skal foregå. I stedet forventes det at lisenspsykologens veileder skal kompensere for teoretiske mangler, kontrollert ferdighetstrening, veiledet praksis og skikkethetsvurdering, ofte med bare 40 timer til rådighet og bare på ett år. Dette er kompetanse og vurderinger som universitetene leverer gjennom seks års utdanning med integrert teori og praksis. Denne mangelfulle reguleringen av innholdet i lisensperioden er utfordrende for både pasienter, arbeidsgiver og psykologen selv.

Fremskrivning av etterspørsel

Psykologforeningen registrerer at SSB gjennom sine Helsemod-rapporter systematisk bommer på etterspørselen av psykologer. I 2009-rapporten var anslaget 1800 overtallige i 2030. I 2019-rapporten var anslaget 750 overtallige i 2030. Årets rapport anslår 1800 overtallige i 2040. Dette sender gale signaler til Kunnskapsdepartementet og universitetene.

Det nye i årets rapport fra SSB er at den ser hen til NAVs årlige bedriftsundersøkelse som grunnlag for startpunktet i sin prognose i 2019. Startpunktet viser derfor en *underdekning* i 2019 på 450 psykologer. Men allerede i 2023 viser SSBs fremskrivning *balanse* mellom tilbud og etterspørsel. NAVs bedriftsundersøkelse angir derimot en *underdekning* på 550 psykologer i 2022.

I rapporten fra 2009 anslår SSB-rapporten ca 1400 overtallige psykologer i 2022. I NAVs årlige bedriftsundersøkelse, som måler antall feilslåtte rekrutteringer av psykologer de siste 3 måneder, helt fra 2007 er det angitt en nasjonal systematisk underdekning av psykologer som svinger mellom 50 (i 2017) og 550 (i 2010, 2020 og 2022), men aldri overtallighet. Dette til tross for at antallet psykologer i samme periode nesten er doblet.

SSB hverken erkjenner eller forklarer hvorfor prognosene fra 2009 og 2019 er gale. De systematisk gale prognosene undergraver universitetenes mulighet for å dimensjonere profesjonsutdannelsen til behovet i helsetjenestene.

Scientist practitioner-modellen

Bolognamodellen baserer seg i hovedsak på teoretisk utdanning, som ikke klargjør kandidaten til selvstendig praktisk profesjonsutøvelse. Av hensyn til yrkesgruppens frie bevegelse i det europeiske indre markedet har det vært maktpåliggende å standardisere utdannelsene. Dette har vært utfordrende å kombinere med ønsket om å opprettholde nasjonale kvalifiseringsløp til profesjoner med særskilt forvaltningsmessig eller juridisk ansvar i det enkelte land. Dette er også tilfelle for profesjonsutdanningen i psykologi, der

integriert praksis gjennom studiet er avgjørende for selvstendig profesjonsutøvelse fra første dag.

I arbeidet med Kvalitetsreformen unntok et samlet Storting derfor de seksårige profesjonsutdanningene med integriert praksis fra ny gradsstruktur. Begrunnelsen var at dette er kliniske studier som ut fra krav til både omfattende teoretiske kunnskaper og praktiske ferdigheter for diagnostisering ikke kan gis redusert studietid. Disse utdanningene fikk derfor beholde daværende gradsbetegnelse.

Innspillsinvitasjonen legger vekt på praksis som et viktig virkemiddel for å forberede studentene på arbeidslivet. Men det pedagogiske prinsippet kommer ikke så tydelig frem. Det at studenten gjennom hele studiet personlig eksponeres for faglige, praktiske og etiske problemstillinger, og selv søker løsninger på disse (erfaringslæring), har en langt høyere pedagogisk verdi enn å lese om, eller bli undervist i annenhånds erfaringer og problemløsninger. Profesjonsutøvelse i psykologi bygger på scientist-practitioner-modellen, som et felles utdanningsfaglig prinsipp for alle profesjonsutdanningene i Norge, og som skal sikre profesjonsutøvelse i tråd med livslang læring og kunnskapsbasert praksis. Dette kommer i siste ende pasienter og samfunn til gode.

Profesjonsutdanningene har gjennom de siste 20 årene fått en økende andel vitenskapelig personale uten klinisk bakgrunn. Selv om disse utvilsomt er høyt kompetente forskere, er de ofte ukjent med den hverdagen nyutdannede psykologer skal møte. De er derfor også ofte ukjent med nødvendigheten av integriert ferdighetstrening og praksis for å kunne utøve profesjonsrollen umiddelbart etter utdannelsen.

Forskrift om nasjonal retningslinje for psykologutdanning fra 2020 slår fast at profesjonsutdanningen tar 6 år og skal ha minimum 40 timer praksis. Forskriften er viktig for å sikre lik utdanning ved alle lærestedene og et definert minimum av praksis. Psykologforeningen er positive til at scientist-practitioner-modellen understøttes av den nasjonale retningslinjen, og at man i det videre arbeid med profesjonsutdanningene i Norge vektlegger integrasjonen av teori og praksis gjennom hele studieforløpet.

Skjev kjønnsfordeling

For å gi et best mulig tilbud til hele befolkningen ønsker Psykologforeningen at profesjonen har jevn kjønnsbalanse og speiler samfunnets kulturelle og etniske mangfold. Innføringen av kjønnspoeng bidro til en svak økning i andelen menn på profesjonsstudiet i psykologi. Effekten er imidlertid svært beskjeden. Psykologforeningen forutsetter at en eventuell kjønnskvolter for psykologstudenter gjøres mer effektiv enn kjønnspoengene.

Det foreligger en myte om at kvotering senker kvaliteten blant de utdannede. Men det høye karakterkravet til opptak på profesjonsstudiet bygger ikke på objektive kvalitetskrav til skoleprestasjon. Kravet er en konsekvens av profesjonsstudiets popularitet med mer enn 20 søkere for hver studieplass. Opptakskravet er derfor mer administrativt enn faglig begrunnet. NIFUs rapport (NIFU-rapport;2020:4) viser at det blant de marginale søkerne (som oppfyller 95%-99% av opptakskravet) er kjønnsfordelingen den samme som for dem som

tilbys opptak. Det er altså mer enn nok mannlige søkere til at kvaliteten vil opprettholdes, også med kvotering. En mannlig søker med 5,4 i snitt fra videregående kan ikke med rimelighet vurderes som diskvalifisert for profesjonen, sammenlignet med en kvinnelig søker med 5,6 i snitt.

Kvinner presterer i snitt bedre enn menn på videregående skole. Det er en av grunnene til at opptaksordninger i våre naboland omfatter flere seleksjonsmetoder enn karakterkrav alene. I Tyskland er det ikke tillatt å avvise søkere til enkelte profesjonsutdannelse utelukkende basert på skolekarakterer. Opptak til mange yrker baserer seg på et videre spekter av seleksjonsmetoder. De profesjonsrettede høyere utdanningene i Norge gjør ikke det. Psykologifaget og universitetene har forvaltet psykometriske seleksjonsmetoder i over hundre år. Det er et paradoks at denne kompetansen ikke tas i bruk ved opptak til profesjonsstudiet i psykologi.